

Mijn herinneringen aan de boeken van Eppie Dam

Op 19 juni 2026 overleed Eppie Dam, de in 1953 in Kollumerpomp geboren Friese dichter, prozaschrijver, liedjesschrijver, vertaler en columnist die in 2017 de Gysbert Japicx-prijs kreeg voor zijn dichtbundel *Fallend ljocht*. Door de jaren heen heb ik nogal wat boeken van Eppie Dam gelezen en er soms wat over geschreven. Sommige boeken maakten onmiddellijk indruk, andere vroegen om herlezing voordat ze hun geheimen prijsgaven. Toch bleef één indruk steeds dezelfde: Eppie Dam was een schrijver die het gewone bijzonder wist te maken en die in de Friese taal een rijkdom vond die hij zijn leven lang uitgedragen heeft.

Toen ik in de jaren tachtig zijn vroege dichtbundels las, viel mij vooral zijn vakmanschap op. Al in *Fjouwer fertikaal* (1985) bleek hoe vanzelfsprekend hij de sonnetvorm beheerste. Zijn rijm en strofen dwongen zich nooit op; ze leken eerder organisch uit de taal voort te komen. Achter die technische beheersing school echter altijd een mens van vlees en bloed. Zijn gedichten gingen over liefde en scheiding, over verlangen en gemis, over de vrijheid die soms zwaarder blijkt te wegen dan de gebondenheid waaruit zij voortkomt. Die combinatie van vormvastheid en emotionele eerlijkheid zou kenmerkend blijven voor zijn werk.

Nog meer raakte mij *De sachte tufkes fan dyn Lister* (1993), een ontroerende bundel over zijn vader. Het is een klein monument voor een boerenleven dat voorbij is, opgebouwd uit herinneringen, foto's, verhalen en voorwerpen. Dam vervalst nergens in sentimentaliteit. Juist door niet al te grote emotionele woorden te gebruiken, maakt de dichter de emotie voelbaar. De gestorven vader blijft aanwezig in dieren, gebouwen, oude schriften en zelfs in de poëzie die hij naliet. Het is literatuur die laat zien hoe herinneringen kunnen blijven leven zonder dat zij worden geromantiseerd.

Familie zou vaker een belangrijke plaats innemen. In *Leaf en nuddels* (1998) verschuift het perspectief van zoon naar vader. De dichter kijkt met liefde en verwondering naar zijn kinderen, schrijft slaapliedjes, speelse verzen en ontroerende gedichten over een dochter die voetbalt. Zelfs wanneer de bundel over sterfelijkheid spreekt, blijft de toon opvallend levenslustig. Bij Dam is melancholie zelden uitzichtloos. Er gloeit bijna altijd ergens een sprankje hoop.

Dat geldt ook voor zijn omvangrijke bundels *Neigeraden it noarden* (2004) en *Blausucht* (2009). Aanvankelijk vond ik *Neigeraden it noarden* moeilijk toegankelijk. Het rijke Fries, ongebruikelijke grammaticale constructies en de opeenstapeling van beelden dwongen tot langzaam lezen. Pas toen ik ophield de gedichten voortdurend in mijn hoofd naar het Nederlands te vertalen, begon ik hun kracht te ervaren. Achter de taalvirtuositeit gingen fundamentele vragen schuil over verleden, identiteit, landschap en bestemming. Het Noordoost-Friese landschap werd daarbij veel meer dan decor; het werd een geestelijk landschap waarin herinnering en toekomst elkaar ontmoetten.

Blausucht zette die zoektocht voort, maar tegelijk breder en rijker. De bundel omvat persoonlijke gedichten, landschappen, portretten van mensen, gedichten bij schilderijen en vertalingen. Opnieuw bleek hoe veelzijdig Dam was. Hij kon schrijven over een voetbaltrainer, een collega-dichter, een verlaten plek of een schilderij van Vermeer zonder ooit in louter beschrijving te vervallen. Altijd zocht hij naar de diepere betekenis achter wat zichtbaar is. Daarbij vielen mij steeds weer zijn beeldspraak, zijn subtiele humor en zijn vermogen op om zelfs zware onderwerpen licht te houden.

Die veelzijdigheid zit niet enkel in zijn poëzie. Zijn verhalenbundel *It burd fan Fidel Castro* (1995) liet een heel andere kant van zijn schrijverschap zien. Daar spelen werkelijkheid en verbeelding voortdurend met elkaar. Een voetballer kan na een doelpunt het stadion verlaten om het thuis te vertellen en daarna de wedstrijd hervatten; absurditeit wordt vanzelfsprekend. Toch gaat het uiteindelijk niet om het bizarre zelf, maar om de vraag waarom mensen verhalen vertellen. De literaire werkelijkheid blijkt soms overtuigender dan de alledaagse werkelijkheid.

In de novelle *De tomaat* (het eerste Friese Boekenweekgeschenk, in 1989) staat de vraag centraal of de mens vrij is zijn eigen bestaan te bepalen. De ontwrichting van een gezin wordt beschreven vanuit de hoofdpersoon Siska, die met grote afstandelijkheid over haar man en kind spreekt. Juist die afstand maakt het verhaal aangrijpend. De sobere stijl versterkt de tragiek en laat zien hoeveel spanning Dam met weinig woorden weet op te roepen.

Zijn samenwerking met beeldende kunstenaars leverde eveneens bijzonder werk op. In *Te lange lêsten* (1986) vormden de schilderijen van Henk Pietersma en de gedichten van Dam een prachtige eenheid. Schilderij en gedicht vulden elkaar zo vanzelfsprekend aan dat beide kunstvormen elkaar zichtbaar versterkten. Ook later, in de kalender *De tafel* (2015), geschreven bij de mysterieuze schilderijen van Gerrit Terpstra, bleek hoe goed Dam beelden wist om te zetten in poëzie. Hij beschreef niet wat hij zag, maar zocht naar de verborgen betekenis achter de voorstelling. Zo ontstonden gedichten die zelfstandig konden bestaan en tegelijk een nieuwe laag toevoegden aan het beeld. En wat te denken van de manier waarop de gedichten van Eppie Dam de schilderijen van Johan Haanstra zo treffend en creatief aanvullen in het door dochter Ankemarije Dam prachtig vormgegeven *Omstreken* (2020)?

Even kenmerkend vond ik zijn belangstelling voor het landschap. In *Boulân* (1990, met gedichten van Eppie Dam en Margryt Poortstra) probeerde hij de ziel van de Noordoostpolder te vatten. Waar anderen vooral de leegte zagen, bleef Dam de voormalige zee herkennen onder het nieuwe land. Ook elders in zijn werk keren Friesland, de Wadden, de wind, de weilanden en het water steeds terug. Het landschap is nooit vrijblijvend aanwezig; het vormt de achtergrond waartegen mensen hun leven proberen te begrijpen.

Daarnaast was er de columnist Eppie Dam. In *Damstikken* (een bloemlezing uit 1997 van columns uit verschillende Friese periodieken) schreef hij over voetbal, taal, onderwijs, natuur en het dagelijkse leven. Zijn columns waren nooit gewichtig of pretentief. Ze lieten een schrijver zien die oog had voor kleine gebeurtenissen en daarin iets algemeen wist te ontdekken. Hij kon humoristisch zijn, bijvoorbeeld wanneer hij over voetbal schreef, maar even gemakkelijk ontroeren als kinderen aan het woord kwamen. Opnieuw viel op hoe vaak hij zich afvroeg wat schoonheid eigenlijk is. Zijn antwoorden waren nooit theoretisch; zij lagen besloten in een waarneming, een herinnering of een ontmoeting.

Ook voor kinderen schreef Dam met zichtbaar plezier. *Tsjilp!* (2017, in het Nederlands *Tjilp!*, 2020) is daarvan een mooi voorbeeld. De vogelgedichten zijn speels, ritmisch en muzikaal, terwijl de linsneden van Lienke Boot het boek een eigen karakter geven. Wie goed leest, merkt dat achter de eenvoud hetzelfde vakmanschap schuilgaat als in zijn poëzie voor volwassenen. De liefde voor taal, klank en natuur spreekt uit iedere bladzijde.

Wanneer ik nu terugkijk op al deze boeken, zie ik vooral een opmerkelijke samenhang. De genres verschillen – poëzie, verhalen, columns, kinderboeken, gelegenheidsuitgaven – maar de schrijver blijft herkenbaar. Steeds weer keren dezelfde vragen terug: hoe kijken wij naar het verleden, wat is schoonheid, hoe verhouden werkelijkheid en verbeelding zich tot elkaar, hoe bewaren wij onze verbondenheid met landschap, taal en mensen? En steeds weer klinkt de overtuiging door dat het bijzondere schuilt in het gewone.

Eppie Dam was bovenal een schrijver die aandacht had. Aandacht voor een vogel, een boerderij, een schilderij, een voetballer, een kind, een ouder, een verloren landschap of een vergeten woord. Juist die aandacht gaf zijn werk warmte en overtuigingskracht. Daarom heb ik zijn boeken altijd met zoveel plezier gelezen. Zij verrijkten niet alleen de Friese literatuur, maar ook mijn eigen blik op de wereld. Dat is misschien wel het mooiste wat een schrijver kan nalaten.